

Från röda pennan till en kommunikativ syn på skrivande

Det har i flera sammanhang konstaterats att det framför allt är studerandenas kunskaper i att skriva som är dåliga och blir allt sämre. Detta gäller inte enbart främmande språk såsom engelska och det andra inhemska språket svenska, utan också modersmålet (se NCU:s bedömningar: Härmälä & Marjanen 2021; Härmälä & Marjanen 2022; Kauppinen & Marjanen 2020; Hellgren & Marjanen 2020).

Även i studentskrivningarna har skrivuppgifternas resultat blivit allt sämre under de senaste 10 åren. Till exempel våren 2024 fick en knapp tredjedel (31 %) av examinanderna i den medellånga lärokursen 21 poäng eller mer medan 24 % fick högst 11 poäng på skalan 0–33 poäng. Eftersom skrivuppgifterna utgör en tredjedel av det maximala poängantalet kan de i viss mån också hjälpa en att förstå de ständigt sjunkande poänggränserna. Med detta i åtanke ville vi i denna artikel ta en närmare titt på kriterierna som används vid bedömning av skrivprestationer. Vi diskuterar framför allt vad som avses med att en text kommunicerar.

Skrivuppgifterna i den medellånga lärokursen

Den medellånga lärokursen innehåller två olika skrivuppgifter: en kort och en längre. I båda uppgifterna har examinanderna två alternativ att välja mellan. I den korta uppgiften ska examinanden skriva en text på 200–350 tecken och i den längre en text på 400–600 tecken. Skrivuppgifterna är mer eller mindre styrda, och texterna måste alltid motsvara uppgiftsbeskrivningen. För att få mer autentiska uppgifter används multimodalt material, såsom bilder,

Enligt *Nivåskala för språkkunskap och språkutveckling* (Utbildningsstyrelsen 2019) bör en studerande på målnivå B1.1 kunna

- kommunicera relativt obehindrat, delta i diskussioner och uttrycka sina åsikter i vardagliga kommunikationssituationer (Kommunikationsförmåga i olika situationer)
- omskriva eller omformulera sitt budskap (Kommunikationsstrategier)
- de viktigaste artighetskutymerna (Kulturellt lämpligt språkbruk)
- redogöra för det väsentliga och även för vissa detaljer gällande vardagliga ämnen, verkliga eller fiktiva samt kunna använda sig av ett relativt omfattande ordförråd och olika strukturer samt en del allmänna fraser och idiom (Förmåga att producera texter)

grafer, videor och ljud också i skrivuppgifterna.

Skrivuppgifterna konstrueras vid Studentexamensnämnden utgående från de mål som definieras i läroplansgrunderna (Utbildningsstyrelsen 2019). Under uppgifternas redigeringsprocess kommenteras uppgifterna flera gånger av utskottets egna provkonstruktörer och av representanter för andra främmande språk. De slutliga uppgifterna godkänns av språkutskottet. Eftersom uppgifterna inte kan förtestas på målgruppen måste de konstrueras så att de passar examinander på olika språkfärdighetsnivåer.

Bedömning av uppsatser

Vid bedömning av uppsatser är utgångspunkten kriteriet som beskriver hur texten kommunicerar. Trots att det pri-

mära kriteriet är textens kommunikativa egenskaper så innehåller kriterierna även andra aspekter som bör beaktas. Dessa inkluderar hur bra examinanden följer uppgiftsbeskrivningen, hur utförligt hen behandlar ämnet eller temat och hur omfattande och exakt examinandens skriftliga uttrycksförmåga är. I slutändan betonas ändå textens kommunikativa förmåga mer än språkriktighet.

Den kommunikativa förmågan beskrivs i kriterierna ur två olika synvinklar: hur klart (eller oklart) budskapet överförs och hur lätt (eller svår) texten är att läsa. Till exempel 17/34–19/38 p., som ligger mitt på skalan 0–33/66 p., innebär att budskapet överförs bara oklart, texten är svår att läsa samt enstaka ställen i texten kan förbli oklara. Den här nivån är på sätt och vis en kritisk nivå eftersom läsaren inte längre förstår allt i texten.

Den korta uppgiften ger maximalt 33 poäng, medan den längre ger maximalt 66 poäng. Skalan som används för bedömning av uppsatser i studentexamensprov i språk är inte direkt länkad till färdighetsnivåer. Hittills är Juurakko-Paavolas och Takalas (2013) forskningsprojekt det mest omfattande försöket att länka texternas poängantal till färdighetsnivåer. Studien visade att en summa på 70–79 poäng för båda uppsatserna kunde, grovt uppskattat, motsvara nivå B1.1. Här måste man dock beakta att resultatet gäller pappersprov och uppsatserna skrevs med penna. Nuförtiden är provet digitalt, vilket i viss mån kan synas i de slutliga poängen.

Kommunikationsförmåga i studentexamensprovet

Proven i främmande språk (inkl. det andra inhemska språket) bygger på en kommunikativ språksyn enligt vilken språkfärdighet omfattar både kunskap om språket och färdighet att använda det. Språkfärdighet mäts i språkbruksituationer i enlighet med läroplanen.

Ur bedömningsynvinkel är begreppet kommunikationsförmåga inte problemfritt; både examinandens och bedömarens bakgrund påverkar hur hen upplever texten och hur väl det avsedda budskapet förmedlas till läsaren. Med tanke på att texterna bedöms av en arkipelag av olika lärare med olika bakgrunder så ställs det många krav på själva bedömningskriterierna och bedömningsprocessen. Detta i kombination med att läraren inte har så många (eller har för många) texter att poängsätta under varje omgång gör lärarnas uppgift svår, även om de klarar av uppgiften med bravur, trots tidspressen. Censorerna är sin tur till för att säkerställa att examinanderna får en rättvis bedömning och att alla bedöms på samma grunder. På grund av att censorerna har hundratals examinander från olika skolor att bedöma så får de en mer omfattande bild av hur den breda massan presterar i provet.

I de långa lärokurserna för språk har poängskalan omarbetats, men själva systemet är komplext i sig; ännu är vi långt ifrån samma exakthet som vi skulle ha om vi skulle mäta någonting konkret.

En omarbetad version av den medellånga lärokursens bedömningskriterier skulle säkert komma väl till pass, men med tanke på provets natur och påverkan så är det av yttersta vikt att en möjlig omarbetning inte skulle bli ett hafsvverk, utan de nya kriterierna skulle utarbetas och beprövas på ett bedömningstekniskt hållbart sätt så som man gjort med poängskalan för de långa lärokurserna i språk. Trots allt har kriterierna i den medellånga lärokursen fungerat väl.

När påverkar strukturer och ordförråd textens kommunikativa egenskaper?

Att bedöma kommunikationsförmåga i förhållande till en viss uppgiftsbeskrivning är inte enbart en innehållslig bedömning av textens budskapsförmedling. Även ett begränsat ordförråd och icke-fungerande strukturer kan påverka budskapsförmedlingen. För att en text ska kommunicera bör även strukturerna fungera så pass bra att de inte stör budskapsförmedlingen. Här är vi lärare och språkexperter mycket bra på att försöka få svårförståeliga partier att kommunicera. En fråga som censorer ofta funderar på är hur mycket en lekman skulle förstå av en text där till exempel böjning av verb eller substantiv läm-

nas nästan helt på läsarens ansvar. Hur skulle någon som enbart förstår svenska kunna läsa en text där alla nyckelord är på finska eller engelska? Att spjälka upp dessa egenskaper i poängavdrag eller tröskelgränser för olika poängkategorier är inte möjligt. I slutändan är det alltid helheten som avgör hur mycket dessa beståndsdelar påverkar textens kommunikativa egenskaper. Dessutom kan två texter som fått samma poäng ha olika styrkor och svagheter.

Ett bra tips för varje examinand är att hålla sig till svenska och försöka koncentrera sig på att visa vad hen på riktigt kan. Till exempel icke-existerande verböjning påverkar textens kommunikativa egenskaper mycket mer än det att examinanden har lärt sig ett idiomatiskt uttryck som hen använder i både tid och otid. "I svenskan ska verben sjunga", så det gäller att först få ordning på grunden för en kommunikativ text och därefter börja fundera på finesserna som kanske lyfter texten till nästa poängkategori.

Till slut vill vi passa på att tacka alla som tar del av tillfällena där lärare och censorer har möjlighet att diskutera dessa frågor tillsammans. Att som censor och provkonstruktör få jobba med en så engagerad och sakkunnig lärarskara kan vi inte se som något annat än en riktig ynnest som vi värdesätter högt och som vi hoppas ska fortsätta. ■

Källor:

- Hellgren, J. & Marjanen, J. 2020. Svenska och litteratur i slutet av årskurs 9 – Resultat av en utvärdering av lärresultat våren 2019. Nationella centret för utbildningsutvärdering. Publikationer 18:2020
- Härmälä, M. & Marjanen, J. 2022. Englantia koronapandemian aikaan. A-englannin osaaminen 9. luokan lopussa keväällä 2021. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 22:2022.
- Härmälä, M. & Marjanen, J. 2023. B1-ruotsin oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2022. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 10:2023.
- Juurakko-Paavola, T. & Takala, S. 2013. Ylioppilastutkinnon kielikokeiden tulosten sijoittaminen lukion opetussuunnitelman perusteiden taitotasolle. Ylioppilastutkintolautakunta.
- Kauppinen, M. & Marjanen, J. 2020. Millaista on yhdeksäsluokkalaisten kielellinen osaaminen? Suomen kielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2019. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 13:2020.
- Utbildningsstyrelsen 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Määräykset ja ohjeet 2019:2a.